

Назаренко Олена Василівна

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри іноземних мов

Київський національний університет технологій та дизайну

(м. Київ)

РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВНЗ УКРАЇНИ

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті закріпила положення про те, що підготовка конкурентоспроможних фахівців є головним завданням модернізації освіти, основним принципом державної освітньої політики. Забезпечення належної якості сформованості професійних умінь і навичок передбачає правильний вибір та використання різноманітних форм організації навчання у вищих освітніх закладах. Вирішити це питання допоможе розгляд досвіду застосування організаційних форм у вітчизняних навчальних закладах.

До основних форм організації навчання у вищій школі відносяться: лекція, семінар, практичні, лабораторні заняття, самостійна робота студентів.

Лекція є основною формою організації навчання у ВНЗ. З появою в XII-XIII ст. перших університетів і дотепер залишається провідною формою роботи [1]. Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні характерні інтенсивні пошуки нових форм і методів, що активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів. Саме до таких спроб можна віднести нетрадиційні види лекції: міні-лекція, багатоцільова, проблемна лекція, лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція-конференція, лекція-брифінг, лекція-бесіда, лекція-диспут, лекція-анкета, кіно- та відео-лекція, лекція-екскурсія, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, бінарна лекція [2].

Семинар був поширений ще у давньогрецьких і римських школах як поєднання диспутів, повідомлень студентів, коментарів та висновків викладачів. Головне завдання цієї форми організації навчання було навчити студентів умінню критично висловлювати свої міркування щодо певних питань, сприяти оволодінню методами і прийомами риторики. З XVII ст. семінарські заняття використовуються в Західній Європі, а з XIX ст. – в інших країнах. Сьогодні у вищій школі вони мають переважно практичний характер, що створює сприятливі умови для їх застосування з метою розвитку професійного мислення, формування навчально-пізнавальної активності й творчого використання знань. Студенти повинні навчитися виступати в ролі доповідачів та опонентів, набувати вмінь і навичок визначення інтелектуальних проблем та їх розв'язання, доведення і спростування, відстоювання власних поглядів, демонстрування досягнутого рівня теоретичної підготовки [4]. Спроби вдосконалити семінар призвели до виникнення таких його різновидів, як семінар-дискусія, семінар-дослідження, семінар-взаємонавчання, семінар-конференція, семінар-колоквіум, семінар-ділова гра, семінар-розгорнута бесіда та інші.

Умінням практично застосовувати теоретичні знання на практиці сприяють такі форми організації навчання, як практичні та лабораторні заняття. *Практичні заняття* проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, оснащених необхідними технічними засобами навчання, обчислювальною технікою. Змістом практичних занять є розв'язання різних вправ, у тому числі професійних (аналіз виробничих ситуацій, ситуативних задач, виконання професійних функцій в ділових іграх тощо), виконання розрахунків, обчислень, креслень, робота з вимірювальними приладами, обладнанням, апаратурою, нормативними документами, розробка проектної, планової та іншої спеціальної документації.

Лабораторне заняття – форма навчального заняття, за якого студент під керівництвом викладача особисто проводить експерименти чи досліді з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень, набуває

практичних навичок роботи з устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою тощо.

Невід'ємною складовою ефективною організації навчального процесу ВНЗ є *самостійна робота студентів*, якій останнім часом приділяється більше уваги у зв'язку із запровадженням Болонського процесу у систему освіти, відповідно до вимог якої передбачено значне збільшення обсягів самостійної роботи студента та індивідуалізація навчання. Орієнтація студента у навчальному процесі на самостійну роботу зумовлена швидкими темпами розвитку науково-технічного прогресу. Значна частина професійних знань поновлюється щороку, і сучасний ринок праці потребує спеціалістів з високим рівнем теоретичної і практичної підготовки, враховуючи прогрес галузі, в якій вони задіяні. На сучасному етапі вища школа України поступово переходить від передачі інформації до керівництва навчально-пізнавальною діяльністю, формування навиків самостійної творчої роботи.

З усіх вищезгаданих організаційних форм навчання у ВНЗ найстарішою є лекційно-семінарська форма, яка не раз зазнавала спроб модернізації. Так, інтенсивний розвиток промислового виробництва у ХІХ столітті породив нагальну потребу в масовій підготовці фахівців. У цей період відбувались перші спроби вдосконалити класно-урочну систему в школах та вишах різних країн, зокрема через запровадження *Белл-Ланкастерської системи*, суть якої полягала в тому, що зранку викладач навчав групу старших студентів, які після обіду вже самостійно передавали ці знання студентам молодших курсів. Ще одна спроба модернізації класно-урочної системи припадає на початок ХХ ст. Вона пов'язана з розробленням і запровадженням американськими педагогами форми *проектного навчання* (Дальтон-проект), в рамках реалізації якого заняття в аудиторіях замінено предметними лабораторіями. Студенти виконували індивідуальні завдання, а роль педагога зводилась до консультування й перевірки завдань [1, 4].

Проектне навчання було запозичено радянською системою освіти в *бригадно-лабораторній формі навчання*, яка у 20-х роках практично

втіснила лекцію. Якщо західні педагоги лейтмотивом запровадження проектів вважали більшу індивідуалізацію навчання, то в колишньому СРСР наголос робився на організації постійних бригад студентів. Поєднати колективну та індивідуальну роботу передбачалось так: на загальних заняттях планувалися, обговорювалися завдання, викладач пояснював важкі теми та підбивав підсумки бригадної роботи, визначав завдання бригаді, встановлював терміни виконання й обов'язковий мінімум роботи для кожного. На підсумкових конференціях бригадир від імені бригади звітував за виконання завдання, яке, як правило, виконувала група активістів, а інші тільки були присутні при цьому. Оцінки ж виставлялися всім однакові. Така діяльність не давала відповідної допомоги слабкому і відстаючому учню, нервувала більш сильних учнів, а навчальні програми потерпали від відсутності систематичності і науковості. Тому цілком зрозуміло, чому наприкінці 20-х років перед ВНЗ постала проблема підвищення рівня освіти, боротьби з невстиганням.

Варто зазначити, що відсутність уніфікованих форм навчання призвело до того, що в одних вищих навчальних закладах замість лекцій застосовувалася бригадно-лабораторна форма, в інших переважали екскурсії, у третіх – майже всі заняття проходили у формі лекції. Ефективність використання нетрадиційних занять у різних вишах значною мірою залежала від методичної підготовки викладачів. Так, "Дальтон-план" успішно застосовувався на робітничих факультетах, зокрема у Харківському медичному інституті [4].

Вагомого значення в початковому процесі ВНЗ 20-х років набуває *екскурсійна форма навчання*. Практично всі заклади професійної освіти активно застосовували екскурсії до кінця десятиліття. Здійснювалися екскурсії на виробництво, до музеїв, популярними були літні екскурсії. Студенти знайомились із галузями виробництва, збирали експонати для інститутських музеїв, готували звіти та доповіді.

З початку 20-х років почалося впровадження навчальної та виробничої практики, а також стажування студентів ВНЗ. Виробнича практика набула масового поширення у різних типах вищих навчальних закладів, але у 1923 р. це закінчилось організаційним провалом, оскільки не були заздалегідь підготовлені місця на виробництві та не розроблена методика її проведення [4].

У 30-х роках спроби замінити лекційну форму організації навчання іншими у ВНЗ припинились, і лекцію знову реабілітовано. В наступні періоди зусилля дослідників, викладачів спрямовувались на вдосконалення методики проведення лекції, її типів, а згодом і застосування технічних засобів навчання на заняттях. З 90-х років ХХ ст. педагоги все більше звертаються до вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження нетрадиційних форм навчання у ВНЗ. Та все ж лекції, семінари, практичні, лабораторні заняття, консультації та практика залишаються головними формами навчання в рамках лекційно-семінарської системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: курс лекцій: модульне навчання / А. М. Алексюк. – К., 1998. – 260 с.
2. Вербицький А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход / А. А. Вербицький. – М. : Высш. школа, 2001. – 206 с.
3. Липинський В. В. Нові методи навчання в системі освіти УРСР у 20-і рр. Електронний ресурс режим доступу: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/11/articles/sec2/s2a5.html.
4. Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н.І. Мачинська, С.С. Стельмах. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 180 с.